

П.М. Недобой¹, Б.П. Недобой²¹Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Київ²Київський обласний шкірно-венерологічний диспансер

Слово про Вчителя і його наукову школу

До 120-річчя від дня народження професора

І.І. Потоцького

Десятого листопада 2018 р. виповнюється 120 років від дня народження відомого українського дерматовенеролога, знаного вченого, який майже 60 років присвятив медицині, ставши визнаним авторитетом серед лікарів-дерматовенерологів і науковців не лише на теренах колишнього Радянського Союзу, а й зарубіжжя. Роки летять, і це не метафора, це — дійсність. Особливо коли згадка йде про дорогих для тебе людей. А в житті, крім батьків, рідних і близьких, у кожного із нас є друзі та вчителі. Тільки не кожен із них може бути названий Вчителем і Другом, і зовсім не кожен може бути в одній особі і ВЧИТЕЛЕМ, і ДРУГОМ. Можна вважати, що нам у житті якраз поталанило мати такого вчителя, який одночасно був і другом. Таким близьким, у якому можна бути впевненим: у біді допоможе, успіху сердечно порадить, якому можна відкрити сокровенне — не зрадить, порадить.

Наш Вчитель, Іван Іванович Потоцький, лікар високої кваліфікації — вчений дерматовенеролог, створив свою наукову школу. Був неординарним лікарем-дерматовенерологом, науковцем і педагогом. Його перу належить тридцять фахових монографій, понад чотири сотні наукових статей, два підручники для студентів медичних ВНЗ та медичних училищ, довідник із дерматовенерології.

Іван Іванович Потоцький народився 10 листопада 1898 р. (28 жовтня за старим стилем) у селі Соїміному Петровського повіту Саратовської губернії. Він ніколи не розповідав про своє дитинство, про батьків. Разом із тим під час туристичного круїзу по Волзі показав у Самарі гімназію, де навчався. Мабуть, навчався на «відмінно». Підтвердженням цього є те, що писав він грамотно і легко, прекрасно знав історію, пам'ятав основні історичні дати і події. Любив і знав класичну художню літературу, до кінця життя

захоплено читав новинки і перечитував — вкотре! — твори А.П. Чехова, Л.М. Толстого, М.Ю. Лермонтова, С. Єсеніна, Т.Г. Шевченка. Вільно володів німецькою мовою, а медичну літературу читав французькою. Постійно виписував зарубіжні видання, опрацьовував їх мовою оригіналу.

Спочатку Іван Іванович вступив на агрономічний факультет Саратовського університету, але невдовзі перейшов на медичний. Йшла громадянська війна, і його разом із іншими студентами мобілізували в Червону Армію як медбрата (1919—1921 рр.). Продовжив навчання в університеті. Тоді була своєрідна система навчання: заліки і навіть деякі екзаменні складали колективно — групою. Досить часто Іван Потоцький відповідав за всю групу. Час був складний, через голод підробляв вантажником на Саратовській пристані.

Після закінчення у 1924 р. медичного факультету Саратовського університету І.І. Потоцький працював лікарем-дерматологом в Україні, в Кам'янці-Подільському (1924—1925 рр.). Від 1925 до 1927-го він працював у м. Петровському Саратовської області дерматологом районної лікарні, а від 1927 до 1939-го — головним лікарем Ташкентського вузлового залізничного дерматологічного диспансеру, а потім асистентом кафедри шкірних та венеричних хвороб Ташкентського медичного інституту. В ті часи кафедрі очолював відомий дерматовенеролог професор Анатолій Іосафович Картамішев — учень Київської наукової школи дерматовенерологів, який у Києві під керівництвом професора О.М. Тижненка виконав дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора медицини. 1930 р. А.І. Картамішева наказом Наркомату охорони здоров'я СРСР було призначено завідувачем кафедри шкірних та венеричних хвороб Таш-

кентського медичного інституту. Іван Іванович Потоцький у Ташкенті в 1935 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: «Боротьба з венеричними хворобами на транспорті», і в 1938-му йому було присвоєно звання приват-доцента.

Потоцький за понад два роки під керівництвом академіка Л.А. Орбелі в Інституті фізіології в Ленінграді (тепер Санкт-Петербург) виконав докторську дисертацію на тему: «Роль нервової системи при запальних захворюваннях шкіри». Тема роботи була близька академіку Л.А. Орбелі, одному з авторів теорії нейродистрофії. У 1939 р. І.І. Потоцький захистив дисертацію в Київському медичному інституті і видав її у вигляді монографії. Цього ж таки року наказом Мініздорову СРСР його призначено завідувачем кафедри шкірних та венеричних хвороб Хабаровського медичного інституту. У 1939 р. видав книгу «Венеричні хвороби на транспорті», яка відіграла позитивну роль у боротьбі з венеричними хворобами.

Таким чином, наукові погляди І.І. Потоцького формувалися в основному на кафедрі шкірних та венеричних хвороб під керівництвом професора А.І. Картамишева — одного з представників Київської наукової школи лікарів-дерматовенерологів. І.І. Потоцький своєю чергою створив власну наукову школу, в розвитку якої можна виділити кілька етапів.

Перший етап пов'язаний з завідуванням кафедрою шкірних та венеричних хвороб Хабаровського медичного інституту, який припадає на 1939—1945 рр. Час був неспокійний, воєнний. У Хабаровську було голодно, а зими довгі й холодні. Професор І.І. Потоцький разом із колегами вихідними днями заготовляв дрова в тайзі, копав грядки під овочі. Ніколи не занепадав духом, не скаржився на труднощі й голод, а невтомно дотемна працював шість днів у клініці, на кафедрі, а потім до 3-ї години ночі вдома, в гуртожитку, де жив з дружиною і донькою. Іван Іванович не тільки читав лекції, а й лікував та консультував хворих і поранених у госпіталях Хабаровська і Комсомольська-на-Амурі.

З притаманним йому ентузіазмом і наполегливістю займався сам і організовував наукові дослідження співробітників на кафедрі. Під його керівництвом виконано три кандидатські і одна докторська дисертації. Оpubліковано два збірники наукових праць (1943—1944 рр.), монографію «Клініка, етіологія і патогенез сальварсанових ускладнень» (1944), в якій описано ускладнення під час лікування хворих на сифіліс препаратами миш'яку — сальварсановий дерматит, гіперкератози ступень, пігментні аномалії шкіри, паравенозні інфільтрати, акне. У багатьох роботах

Іван Іванович Потоцький (1898—1978) — український дерматовенеролог, доктор медичних наук, професор

цього періоду обстоюють теорію нервізму в дерматології. Розглядаючи причини пігментно-папульозної дистрофії, професор Потоцький вважав, що в основі патогенезу цього дерматозу лежать конституціональні чинники. Під час завідування кафедрою Хабаровського медичного інституту він першим у вітчизняній дерматології описав випадок ураження грибом *Candida* гладенької шкіри. Тоді ж досліджували роль окиснювальних процесів у розвитку місцевих змін в ураженій шкірі. Співробітник кафедри А.І. Горбунов вивчав ураження шкіри при лімфатичній лейкемії. Було запропоновано нову концепцію класифікації шкірних лейкемій. Спільно з Горбуновим професор Потоцький (1944) уперше в Радянському Союзі застосував стерильні трансфузії крові при лікуванні сифілісу як активного методу подразнювальної терапії.

Другий етап (1945—1958 рр.) розвитку наукової школи припадає на період його завідування кафедрою шкірних та венеричних хвороб Кубанського медичного інституту. Виїзд Івана Івановича з Хабаровська відбувся влітку 1945 р. до Краснодару, куди його обрали на завідування кафедрою дерматовенерології. Місто було зруйноване за час окупації, клініка шкірних хвороб знайшла притулок у баракі. Для хворих не вистачало ліжок, постільної білизни. І тут Іван Іванович організував своїх пацієнтів, колишніх

фронтників, для перенесення меблів клініки в порожнє приміщення. Він буквально «вибивав» у головного лікаря, в міському відділі охорони здоров'я обладнання, меблі та ліки. Незабаром клініка переїхала на нове місце, де панував порядок і відносний для того часу комфорт для хворих та наукової роботи. В цей час визначаються дослідження за кількома напрямками дерматології: екзема, ретикульоз шкіри, псоріаз, проблеми курортного лікування захворювань шкіри, лепра, грибкові й гноячкові захворювання, венерологія.

Співробітники кафедри в ті повоєнні часи включились в боротьбу з венеричними хворобами, особливо з активними формами сифілісу, приступили до енергійного виявлення хворих і одночасного пошуку організаційних шляхів з ліквідації його активних форм. Глибоке клінічне вивчення і раннє специфічне лікування сприяли запобіганню розвитку у дітей природженого сифілісу. Вагомим внеском стали дослідження з лікування сифілісу арсеноксидами в комбінації з препаратами ртуті. Під керівництвом професора І.І. Потоцького клініка шкірних та венеричних хвороб Кубанського медичного інституту вперше на теренах Радянського Союзу повідомила про слабкі властивості арсеноксидів і негативну побічну дію їх, зокрема американського препарату «Мафарсен». Комісія МОЗ звинуватила Івана Івановича ледь не в економічній диверсії, та він зумів обґрунтувати об'єктивність наукових даних, і препарат було вилучено з переліку засобів, рекомендованих для лікування сифілісу. За пропозицією професора І.І. Потоцького для лікування сифілісу в клініці застосовували неспецифічну стимулювальну терапію одночасно зі специфічною. Особливої уваги надавали внутрішньогрудинним гемотрансфузіям. Цю роботу, як дисертаційну, виконав ординатор клініки М.А. Карагезян (1953). Для виявлення причин захворюваності на побутовий і природжений сифіліс під керівництвом професора Потоцького вивчали динаміку рівня захворюваності на венеричні хвороби на Кубані в період від 1890 до 1955 р. У 1952-му побачив світ збірник наукових праць «Вопросы дерматологии на курорте Сочи-Мацеста». Після цього було підготовано до друку збірник наукових праць співробітників санаторію, виконаних під орудою професора І.І. Потоцького. Під час вивчення гіперергічно-алергічних процесів у шкірі в разі дії на неї хімічних речовин Потоцький звернув увагу на певне значення нервової системи, яка об'єднує всі функції організму та регулює взаємовідносини із зовнішнім середовищем. Було продемонстровано позитивний вплив сірчано-водневих джерел Мацести при мікробній екземі.

Більш помірна дія спостерігалася після сугесивної терапії в гіпнозі в поєднанні з курортними чинниками.

Від 1950 р. професор І.І. Потоцький консультант Абінського лепрозорію, в який евакуювали хворих та медичних працівників з лепрозорію «Крутые Ручьи» Ленінградської області. На його базі ознайомлювали лікарів з клінікою і діагностикою лепри. Під керівництвом професора І.І. Потоцького вивчали функціональні та гістологічні зміни нервових рецепторів і нервових пучків на уражених та інтактних ділянках шкіри. Було доведено, що від самого початку захворювання у хворих на лепру весь організм залучається в патологічний процес, порушуються функції нервової системи. Найбільші зміни виявлено в нервових волокнах піптікового шару дерми.

Не залишилися поза увагою професора І.І. Потоцького і очолюваної ним клініки грибкові захворювання, профілактика піодермій у працівників сільського господарства. За 13 років завідування кафедрою шкірних та венеричних хвороб Кубанського медичного інституту під керівництвом професора І.І. Потоцького підготовлено й захищено вісім кандидатських та одна докторська дисертації. Під час роботи в Краснодарі Іван Іванович уже здобув визнання в Радянському Союзі як один із провідних дерматовенерологів країни. Його обирають у редколегію журналу «Вестник дерматологии и венерологии», завжди виступає на пленумах вченої комісії з боротьби з венеричними хворобами МОЗ СРСР та всесоюзних з'їздах.

Найпліднішим став третій етап розвитку наукової школи професора І.І. Потоцького — в Києві на кафедрі шкірних та венеричних хвороб Інституту вдосконалення лікарів (1958—1960), а потім на кафедрі шкірних та венеричних хвороб Київського медичного інституту (1960—1974). У цей період особливо яскраво проявилася його роль як очільника наукової школи.

З приходом професора І.І. Потоцького на посаду завідувача кафедри Київського медичного інституту значно поживалася там робота. У цей період значної уваги надавали оптимізації навчального процесу в рамках навчальних програм, комплексному викладанню шкірних і венеричних хвороб разом із іншими кафедрами, впровадженню програмованого контролю знань студентів, наочності викладання. На кафедрі продовжували працювати ветерани, які починали науково-практичну діяльність під час завідування кафедрою професорами О.М. Тижненком, А.І. Картамишевим, М.М. Кузнецем. Зокрема, це доцент С.М. Богданович, асистенти Н.М. Левковський, Є.Д. Осадчий, Б.Т. Глухенький,

М.О. Барабаш, З.А. Корнієнко. На кафедрі прийшли молоді співробітники, колишні випускники Київського медичного інституту, переважно гуртківці кафедри — І.Н. Ляшенко, В.Г. Коляденко, М.М. Шупенько, П.М. Недобой, В.Б. Терлецький, О.О. Свирид.

Наукові дослідження на кафедрі було спрямовано на вивчення патогенезу псоріазу, екземи, хронічної кропив'янки, хронічного червоного вовчака, ретикульозів шкіри, лімфогранулематозу, ангіофіброретикульозу, саркоїдозу, грибоподібного мікозу, алергійних і професіональних хвороб. Під керівництвом професора Потоцького досліджували ферменти гліколізу, тканинного дихання, імунологічних реакцій при хронічних дерматозах. Патогенетичній ролі посилення гліколітичних процесів і тканинного дихання, змін активності ферментів циклу Кребса та макроергічних сполук, а також споживанню кисню та газообміну через шкіру при деяких дерматозах було присвячено низку кандидатських і докторських дисертацій.

Значної уваги надавали дослідженню етіології, патогенезу та лікуванню псоріазу та іхтіозу. Професор Потоцький започаткував у клініці безмазеві методи лікування псоріазу, нейродерміту на засадах зонального ультрафіолетового опромінення з урахуванням ступеня пігментації шкіри. Тільки проблемі псоріазу було присвячено сім дисертацій. Окисно-відновні реакції, гістохімічні зміни, амінокислотний спектр крові та шкіри вивчали з урахуванням функціонального стану шкіри, нервової та ендокринної систем, печінки. Газообміну через шкіру при екземі, псоріазі, іхтіозі було присвячено три дисертаційні роботи. Дані про клініку, патогенез та лікування розацеа було оформлено у вигляді дисертаційної роботи. Успішно закінчили кандидатські, а потім і докторські дисертації І.Н. Ляшенко і В.Г. Коляденко. У цей період захистив докторську дисертацію на тему: «Патогенез і лікування хронічного червоного вовчака» учень професорів О.М. Тижненка й А.І. Картамишева доцент кафедри Н.М. Левковський.

Під керівництвом професора І.І. Потоцького виконали і захистили докторські дисертації співробітники інших вищих навчальних закладів, а саме: Т.Т. Глухенький (Тернопіль), Ю.О. Родін (Сімферополь), В.А. Гребенников (Чита), Л.П. Циркунов (Київ, НДІ гігієни). Колектив кафедри постійно підтримував контакт із практичними лікарями і співробітниками інших медичних ВНЗ країни. Практикуючих лікарів залучали до наукової роботи, вони вивчали ефективність місцевих бальнеологічних джерел для лікування хворих на різні дерматози, а також

займалися організацією боротьби з венеричними хворобами, гострозаразними мікозами. Так, сільський лікар П.М. Зорін виконав кандидатську дисертацію на тему: «Терапевтична ефективність йодобромної води Охтирського джерела при деяких дерматозах». Практикуючий лікар А.С. Дембович одним із перших у країні експериментально показав роль кератофілів у патогенезі трихофітії. Практикуючий лікар С.А. Просинкевич вивчав поширеність мікозів серед дітей, школярів і дорослого населення. За виконання цих робіт обом лікарям присуджено вчений ступінь кандидата медичних наук. Запропоновані І.І. Потоцьким методи лікування грибкових захворювань захищено п'ятьма авторськими свідоцтвами на винахід СРСР. Він опублікував понад 400 наукових статей, 11 монографій, сім наукових праць у закордонних виданнях. Під його керівництвом вийшло 9 збірників наукових праць. Для практичних лікарів Потоцький написав «Справочник дерматовенеролога», виданий у 1976 і 1983 р. Разом із професором М.О. Торсуєвим підготовлено, а в подальшому видано «Учебник кожных и венерических болезней» для студентів медичних інститутів, а також підручник для медичних училищ українською мовою, який витримав два видання (у 1979 та 1983 р.). Багаторічні клінічні спостереження і дослідження узагальнено в монографіях «Ретикулезы кожи» і «Заболевания кожи при лейкозах», «Гиперкератозы», «Чешуйчатый лишай», «Ихтиоз», «Красная волчанка», «Нейродермит», «Захворювання сечостатевої системи у дівчаток».

Професор І.І. Потоцький разом із доцентом С.М. Богдановичем запропонували скорочений метод лікування хворих на сифіліс. Це лягло в основу удосконалених схем лікування сифілісу на теренах Радянського Союзу. За матеріалами кафедри виконано три кандидатські дисертації.

Особливо опікувався Іван Іванович науковим студентським гуртком на кафедрі, особисто контролював його роботу. До керування ним залучали досвідчених співробітників кафедри з числа доцентів. Гуртківці брали участь у обстеженні хворих, підготовці доповідей на основі досліджень, готували матеріали для публікацій, а також для виступів на підсумкових загальноузузівських студентських конференціях. Розпочаті ще в науковому студентському гуртку дослідження В.Г. Коляденка, П.М. Недобоя, М.М. Шупенька, В.Б. Терлецького, С.І. Новосела переросли згодом у кандидатські дисертації.

І.І. Потоцького шанували колеги з багатьох країн світу. Це яскраво виявилось під час проведення на кафедрі у 1961 р. виїзної сесії ВООЗ із боротьби з венеричними захворюваннями.

Івана Івановича Потоцького було обрано Почесним членом 18 республіканських і обласних наукових товариств дерматовенерологів, а також Болгарського наукового товариства дерматовенерологів. Протягом багатьох років він очолював Хабаровське, Кубанське, Київське наукові товариства дерматологів, Українське республіканське наукове товариство, був головним дерматовенерологом МОЗ України, членом експертної Вищої атестаційної комісії СРСР, членом редакційної колегії журналу «Вестник дерматологии и венерологии».

У 1967 році професора І.І. Потоцького обрали головою правління Київського міського і обласного товариства дерматовенерологів. Цей період роботи товариства був особливо плідним. Під орудою І.І. Потоцького в Хабаровську, Краснодарі, на засіданнях товариств заслуховували наукові доповіді, демонстрували ексклюзивних хворих. Дискусії викликали велику зацікавленість у лікарів. У цей час за сприяння професорів І.І. Потоцького, К.А. Калантаєвської, І.В. Щуцького було видано збірники праць співробітників кафедри Київського медичного інституту «Актуальные вопросы дерматологии» і «Труды Киевского общества дерматологов». Щорічно проводили виїзні сесії товариства у райони Київської області, а також у Житомир, Чернігів, Черкаси та інші міста.

Під керівництвом професора І.І. Потоцького підготовлено 55 кандидатів та докторів медичних наук. Учні його наукової школи очолили кафедри в Сімферополі, Ростові-на-Дону, Тернополі, Саратові, Вінниці, Києві.

Таким чином, наукова школа професора І.І. Потоцького в дерматології і венерології пройшла кілька етапів і має характерні особливості. Вона продовжувала розвивати ідеї ролі нервової системи в дерматологічній патології, створила оригінальне вчення про стан окиснювально-відновних процесів при деяких дерматозах, розвивала вчення про ураження шкіри при захворюваннях кровотворних та інших органів. Авторитет Потоцького як вченого, лідера був особливо високий у період роботи в Києві.

Знову згадаємо І.І. Потоцького уже не як ученого, лікаря і педагога, а як неординарну особистість. Передусім надзвичайну його працездатність. О 8-й приходив на кафедру, при цьому йшов пішки від Загородньої вулиці до Олександрівської лікарні. Під час клінічних обходів і на консультаціях детально розповідав лікарям і студентам про клінічні особливості складних для діагностики дерматозів, їхню диференціальну діагностику. Зазвичай займався науковими дослідженнями. З клініки виходив о 16-й годині

і після нетривалого відпочинку, вже дома, сів за письмовий стіл. Перевіряв рукописи дисертацій, писав наукові статті, монографії, підручники. Потрібно було подивитися на ті виправлення, які робив Іван Іванович, інколи не залишаючи нічого від авторського тексту, але це й навчало його учнів у подальшому добре самостійно писати. Іван Іванович редагував дисертації два—три дні. Лягав відпочивати завжди запізно, але й у ліжку читав півгодини художню літературу.

Під час роботи користувався дуже великою бібліотекою, яку збирав усе життя й заповідав після смерті передати її своєму учневі і наступнику по кафедрі В.Г. Коляденку. Частина відпустки часто проводив у публічній бібліотеці Ленінграда. Там його знали як «щорічного читача», котрий працює протягом місяця в читальному залі від відкриття до закриття. Під час відряджень, у літаку, поїзді, туристичних поїздках по країні Іван Іванович завжди працював — читав художню літературу, писав статті. Для нього не існувало вихідних, свят — другу половину святкового дня його місце було за письмовим столом.

Готовність допомогти людям, притаманна лікарю не за дипломом, а за покликанням, була його життєвим кредо. Хвору на пухирчатку, яка через похилий вік не могла приходити на консультації, він регулярно відвідував удома і ніколи за це не брав винагороду. Переїхавши із Краснодару до Києва, щомісяця висилав грошові перекази старенькій санітарці, яка прибирала його кабінет. Немало людей, яким він допомагав порадою, з працевлаштуванням, пам'ятають Івана Івановича. Природною якістю як вияв порядності була вірність дружбі. Будучи не тільки учнем, а й товаришем професора А.І. Картамишева, Іван Іванович врятував його від арешту в 1937 р. Анатолія Юсафовича підозрювали в шпигунстві тільки тому, що він у 1930-ті роки їздив у Аргентину для участі в міжнародному Конгресі дерматологів. Щоночі по Картамишева приїздив «воронок», щоб заарештувати (вдень чомусь не наважувалися це зробити). А в цей час професор ховався в шафі малесенької однокімнатної ташкентської квартири Івана Івановича Потоцького. На щастя, через півроку нічні візити НКВС припинилися. Іван Іванович не боявся носити передачі у в'язницю своєму товаришуболгарину Станчо Миленковичу Миленкову, якого звинувачували в шпигунстві, катували, а потім випустили через брак доказів. У подальшому професор С.М. Миленков завідував кафедрою гістології в Мінську. Таке ставлення до друзів за тяжких життєвих обставин було виявом не тільки вірності дружбі, а й мужності. Іван

Іванович ризикував свободою і життям не тільки своєю, а й членів родини.

У колі сім'ї і друзів Іван Іванович був життєрадісною людиною, любив повеселитися, розіграти близьких. Якщо читав щось смішне, буквально заливався сміхом. Дуже любив музику, театр, кіно. Не пропускав жодного нового спектаклю в київських театрах. Доньку Ірину не просто любив — був її найближчим другом. Вона розповідала йому все, завжди знаходила розуміння, пораду. Любив і онука Дмитрика. Приводив у клініку, видавництва, де публікували його монографії і підручники. Маленький Дмитрик був упевнений, що його дідусь — садівник, і всім про це розповідав, а це була одна із численних дідусевих казок.

Іван Іванович був невтомним туристом. Разом із дружиною та донькою, а інколи й сам щоліта подорожував за цікавим маршрутом по Єнісею, Волзі, Дніпру. У пам'яті співробітників кафедри та їхніх дітей залишився організований ним на трав-

неві свята 1974 р. круїз по Дніпру, в Канів, на який він узяв і онука. Побував Іван Іванович на Байкалі, Камчатці, Сахаліні, а також у Прибалтиці, на Кавказі, в Середній Азії. Його цікавило все — архітектура, музеї, заповідні печери, краса природи. Вже тяжко хворий восени 1977 р. він із одним із авторів цих рядків поїхав на чергову наукову конференцію в Рязань, відвідав музей Сергія Єсеніна. Це була остання його поїздка, через кілька місяців він закінчив свій земний шлях.

Людина помирає двічі — раз фізично, коли зупиняється серце, а вдруге — коли про неї забувають. Іван Іванович Потоцький живе і понині. Живе в наших спогадах, живе в своїх книгах, своїх учнях, онуку, правнуках, а також на меморіальній дошці на будівлі клінічної бази кафедри дерматології та венерології Національного медичного університету в Олександрівській клінічній лікарні м. Києва, де він працював 18 років. Живе і дай Боже йому ще довго жити!

Використана література

1. Коляденко В.Г., Недобой П.М., Потоцька І.І. До 110-річчя від дня народження Івана Івановича Потоцького // Укр. журн. дерматол., венерол., косметол. — 2009. — № 1. — С. 111—115.
2. Коляденко В.Г., Шапошников О.К. К 100-летию кафедры дерматовенерологии Киевского медицинского института им. А.А. Богомольца // Вестн. дерматол. и венерол. — 1984. — № 9. — С. 72—76.
3. Москаленко В.Ф., Полякова І.М. Бібліографічний словник завідувачів кафедр та професорів Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця (1841—2006). — К., 2006. — 308 с.
4. Потоцкий И.И. Краткий обзор деятельности кафедры кожных и венерических болезней Кубанского медицинского института за 30 лет (1925—1955) // Научные записки по дерматологии и венерологии врачей Кубани. — Краснодар, 1955. — С. 5—18.
5. Потоцкий И.И. Основные направления научной деятельности кожной клиники Киевского медицинского института // Актуальные вопросы дерматологии. — К., 1972. — С. 5—24.

Дані про авторів:

Недобой Павло Миколайович, к. мед. н., доц. кафедри дерматології та венерології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця
01601, м. Київ, бульв. Т. Шевченка, 13
E-mail: dvk2@ukr.net

Недобой Богдан Павлович, лікар-дерматовенеролог вищої кваліфікаційної категорії Київського обласного шкірно-венерологічного диспансеру